

KOMPARATIVISTIČKA VOKACIJA
IVE HERGEŠIĆA

Viševrsnost književne znanstveno-stručne i publicističke djelatnosti te zauzetosti na drugim područjima (kazalište, film) Ive Hergešića (1904–1977) možda otežaje pogled na cjelovitost njegova velikog i raznolikog opusa, što nije važno opravdanje za zaboravljanje, a time i podcjenjivanja stvarnog njegova dometa i učinka.

Neki oblici njegova komuniciranja s javnošću, netipični (barem za naše ondašnje običaje) za akademske djelatnike, kao da su odvratili pozornost s niza vrijednih i pionirskih prinosa iz plodne mu ostavštine.

Novinski tekstovi, kojih se nije odricao do kraja života, feljtoni, recenzije, kritike tekuće produkcije, kozerije na francuski način po samoj naravi medijske komunikacije bili su najuočljiviji dio polustoljetnoga neprekidnog rada. Ispod njihove površine stajala je temeljita književna i poliglotska naobrazba, dojmljiva opća kultura, intelektualna znatiželja, bujna erudicija i stručna obaviještenost.¹ Rezultati su i količinski nezanemarivi: dvadeset auktorskih knjiga,² pedesetak prevedenih djela sa šest jezika,

¹ Prikazujući Hergešićevu antologiju *Francuska lirika od godine 1800. do danas* (Zagreb, 1931), Raymond Schwab, kritičar uglednih francuskih književnih novina *Quinzaine critique* (Paris, 1931), ostao je iznenađen Hergešićevim poznavanjem »francuskih novih istraživanja«. Navod prema: I. Hergešić, *Hrvatske sudbine*, (Zagreb, 1939. ili 1940), popratna knjižica za izdanje istoimenog djela u nakladi Minerve, koje se, međutim, nije pojavilo.

² Uz popis publicirana djela, koje je redovito donosio uz objavljene knjige, prof. Hergešić imao bi i dodatak »u pripremi«. Neke od tih najavljenih knjiga,

stotinjak radova u časopisima k tomu, pored profesionalnih obveza (novinara, urednika, kazališnog redatelja i nastavnika). Njegova opća bibliografija prelazi brojku od pet stotina jedinica. Držim da u hrvatskomu kulturnom podneblju Hergešićevo mjesto kao stručnjaka za književnost, sveučilišnog profesora, prevoditelja, kazališnog i filmskog kritičara te novinara nije nipošto marginalno. Štoviše, ulog mu je tolik da mu osigurava primjeren položaj u hrvatskom ljetopisu prošlostoljetnih kulturnih nastojanja k europeizaciji zatečenog stanja i deprovincijalizaciji tradicionalne svijesti i navada. Istina je da su neki drugi znalci književnosti iz Hergešićeva vremena gajili veću sustavnost, ostavili zaokruženiije historiografske, monografske radove i cjeline, razvili prepoznatljivije teorijske i metodološke postupke, ali je njihova možebitna prednost vjerojatno i uvjetna, jer su se ograničili na uža područja, što im je omogućilo »znanstveniji« pristup u manjem djelokrugu proučavanja, a to je u našim postojećim okolnostima i stanovita povlastica. Činjenica je, naime, da naša, osobito književna historiografija i kritika, previđaju Hergešićev doprinos, količinu i kakvoću njegovih tekstova te poticajno promicanje raznih disciplina znanosti o književnosti od kojih su neke bile začetničke i inovatorske. Moglo bi se reći da je Ivo Hergešić dobrano ignoriran od akademske znanosti i da se ona olako lišila obveze istraživanja i interpretiranja njegova bogata opusa, na čemu bi se temeljile prosudbe, što je inače nužna pretpostavka valorizacije. Čini se da je ta

nisu se pojavile. Dobrotom kolege akademika Nikole Batušića, koji mi je stavio na raspolaganje primjerak *Književnih portreta*, izdanje iz 1967, s auktorovom posvetom, vidi se iz rukom ispisanog dodatka bibliografiji na kraju edicije da je pripremao više knjiga, među kojima i novo izdanje *Stranih i domaćih* (1923-1941) i *Književnih kronika* (1958-1974). Bolest i smrt su ga očevidno omeli da ih do kraja pripravi za tiskanje.

valorizacija izostala zbog hirovitog i apriorističkog primjenjivanja novih, modernih, kritičkih mjerila iz Europe u odnosu na naše književne poslenike. Prof. Hergešić nije bio teoretik, motritelj spoznaja o literaturi, niti je imao takvih ambicija. On je kao komparatist, što znači u prvom redu povjesnik književnosti, pratio njezine procese, opisivao ih i tumačio kod izrazitih nositelja, rekonstruirajući epohe kroz auktoare s afekcijom i privrženošću predmetu zbora. Nije težio samostalnom revidiranju opće priznatih i utvrđenih vrijednosti, nego, na svoj način, njihovoj afirmaciji, što je uspješno prenosio na čitatelje i slušatelje svojih predavanja. Vjerovao je, i to ga je pratilo do kraja vijeka, u dobrobit književnih ostvarenja u razvojnoj putanji ljudskih duhovnih postignuća i to u internacionalnom okviru. Njegova je omiljena definicija iz tekstova, predavanja, pitanja na ispitima: »Komparativna je književnost povijest međunarodnih književnih odnosa«. ³ U cijeloj toj raznovrsnosti i naizglednoj raspršenosti nazire se postojano težište, što bi se moglo odrediti kao komparatistička vokacija, da se u našoj sredini promiče goetheovska vizija svjetske literature (Weltliteratur), ne isključujući ni hrvatsku iz tog vidokruga. Na posljednje pitanje Gige Gračan u interviewu danom potkraj života sukladno je odgovorio: »Mene je komparatistika zanimala još dok i nisam znao da se to što me zanima zove upravo tako«. ⁴ Ne ignorirajući domaću baštinu, istodobno se upregnuo približiti svjetske pisce, znakovite književne pojave člancima, esejima i prijevodima, prateći i njihove odjeke, učinke, prilagodbe u jednoj maloj te nedostatno proučenoj književnosti s tog aspekta, koju je na taj način

³ Usp. *Croatica*, br. 3, Zagreb, 1972, str. 172.

⁴ Interview je objavljen u »Startu«, br. 260, Zagreb 16-20. studenoga 1977.

kulturološki potvrđivao u stalnoj njezinoj tjeskobi zbog perifernosti i provincijalnosti, Hergešićeva, a poslije i hergešićevska, tendencija sagledavanja i istraživanja hrvatskih pisaca i njihovih djela u europskom kontekstu uspostavljala je i kritičku afirmativnu razdaljinu prema vrednovanju nacionalne tradicije samodostatnim parametrima, kojima se ona nije omjeravala izvan sebe same i pripadnog jezičnog kruga. U knjizi *Strani i domaći* (Zagreb, 1935), karakterističnog natpisa, istaknuo je da je njezin pisac »navikao da domaće gleda u usporedbi sa stranim. To mu često služi kao mjerilo i uporište, kao što često prosuđuje vrijednost tuđih kulturnih dobara prema domaćim potrebama i razlozima. A domaćoj je književnosti prispio malo zaobilaznim putem – hodajući tuđim književnim njivama«. ⁵ Trideset godina poslije, kada je tu zamisao institucionalizirao kao sveučilišni profesor komparatistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, svrhu i smisao tog studija definirao je i kao »uklapanje hrvatske književnosti u tokove takozvane svjetske literature«, a što u krajnjem ishodu pridonosi i služi »revalorizaciji« baštine. ⁶ Čini mi se da je tu naznačena ključna odrednica pozicije između stranih i domaćih, *revalorizacija* pogleda na hrvatsku književnu tradiciju, a i Hergešićeva nemala ostvarena uloga u tom procesu koju je promicao u teoriji i praksi, izravno i neizravno. Hergešićevi nekadašnji studenti, u koje se sa zadovoljstvom ubraja i potpisnik ovog teksta, i kasniji nastavnici, formirani na zagrebačkoj komparatistici, u svojem su znanstvenom radu, postajali u nemalom broju također i kroatisti, i to istaknuti.

⁵ O.c., str. 6.

⁶ Usp. *Croatica* o.c., str. 171.

Dvije su pogrešne, a neutemeljene, percepcije u akademskoj javnosti Hergešićeva rada. Najraširenija je, da je bio i ostao samo novinar, s obscjenjujućim prizvukom. Odišta, on je radio u *Obzoru* dvadesetak godina (1923-1941), zaposlivši se u najuglednijemu zagrebačkom dnevniku već nakon srednjoškolske mature. Iako je imao obveze punog radnog vremena, usporedice je studirao pravo, slušao predavanja iz medicine, diplomirao romanistiku i germanistiku na Filozofskom fakultetu u rodnom gradu, fakultativno se upisivao na kolegije i polagao ispite i iz drugih studijskih skupina (povijest umjetnosti, psihologija). Doktorirao je na romanistici 1927. s tezom o Guyu de Maupassantu u 24. godini života. Nakon doktorata, boraveći u Parizu kao dopisnik *Obzora*, 1929-1930. pohađao je seminar Fernanda Baldenspergera (1871-1958) na Sorbonni, koji je na tom sveučilištu od 1910. utemeljio komparatistiku i postao najuglednijim europskim profesorom te struke. Štoviše, njegovim posredovanjem Baldensperger je 1930. gostovao u Zagrebu i održao tri predavanja. Držim da su te okolnosti bitno utjecale na Hergešićev priklon »francuskoj školi« poredbenih istraživanja književnosti i na njegovu zamisao o ustroju komparatistike na Zagrebačkom sveučilištu. Njegova pariška epizoda te ženevska, gdje je bio akreditirani novinar *Obzora* pri Ligi naroda, omogućili su mu da se iz prve ruke upozna s događajima i ozračjem na širem europskom obzoru. Iako novinar, po svjedočanstvu starijeg kolege iz *Obzora* i prijatelja Josipa Horvatha, »on se međutim ozbiljno spremao za univerzitetsku karijeru, za katedru komparativne književnosti, proučavajući stranu i domaću književnost, dajući povremeno kratke, fundirane književno-historijske rasprave s naglašenim evropskim perspektivama. Van redakcije, dakako, nije bio *dečko*. U *Matici*, što je onih godina dano napredno i solidno, rezultat je njegovih utje-

caja«. ⁷ Zalažući se za uvođenje komparatistike u sveučilišni program Hergešić je poduzeo i konkretne predradnje. Korektno priznajući dotadašnje rezultate u poredbenom proučavanju nacionalne književnosti, od Vatroslava Jagića do Mihovila Kombola i J. Dayrea, pozdravljajući i nove priloge mladih znanstvenika, on je istaknuo prijeku potrebu da se takvo proučavanje akademski usustavi u studiju, već uvedenom u većini europskih zemalja. Držao se očividno pozvanim za profesora komparatistike na Sveučilištu u Zagrebu. Prolegomenu za tu funkciju objavio je kao kraću monografiju *Poredbena ili komparativna književnost* (Zagreb, 1932) i u programatskoj knjižici *Uvod u predavanje iz poredbene književnosti* (Zagreb, 1937). Promotrimo li te dvije edicije, nedvojbeno je da ih je osmislio i napisao ne samo novinar, nego osposobljen stručnjak temeljito informiran o toj grani književne historiografije i kritike. Prvonavedeno je djelo neka vrsta manifesta i istodobno priručnika, u kojoj je stručno, mjerodavno, ali na zanimljiv i komunikativan način, izložena povijest, predmet i teorijsko-metodološki aspekt poredbenog proučavanja literarnih fenomena. Na kraju je i dragocjena bibliografija poredana kronološki, a iz teksta se vidi da su auktoru glavni izvori bili J. Texte, F. Brunetière, G. Lanson, L. P. Betz te poglavito F. Baldensperger i Paul Van Tieghem. Riječ je, naime, o skupini francuskih znanstvenika, koji su zapravo komparatisticki priskrbili dignitet i afirmirali je kapitalnim djelima. U uvodu Hergešić daje povijesni presjek te razmjerno nove znanstvene grane, počinjući, dakako, od Goethea, pa se bavi pojmovima *opća* i *svjetska* književnost i njihovim najvažnijim kompendijima. U drugom dijelu razjašnjuje genezu i po-

⁷ Josip Horvath, *Hrvatski mikrokozam između dva rata*, Rad (JAZU), 400, Zagreb, 1983, str. 314.

druže komparativne književnosti u užem smislu riječi, pozivajući se na njezine teoretike, u prvom redu na Baldenspergera, i donoseći podatke o sustavu studija u raznim zemljama. Zaključak se sam po sebi nametnuo: »A u Hrvatskoj? Činjenica, da je ova knjižica prvi opširniji glas o poredbenoj književnosti, dokazuje, da smo mi prilično zaostali.« (str. 35) U trećem dijelu, kao poželjni program studiranja i proučavanja, koja bi odklonila taj nedostatak, razrađena je komparatistička metodologija i tipologija pristupa. Tu je u biti podastrt instrumentarij u relacijama tzv. emisije-transmisije-recepcije s mnogo primjera i konkretizacija, iz kojih se nazire Hergešićeva zamjerna instruiranost i upućenost u gibanja europske književnosti. Čitava se rasprava doimlje zaokruženim i uvjerljivim inauguriranjem, predstavljanjem jednog novoga smjera u pristupu literarnim pojavama, kojemu je u Hrvatskoj potrebna službena akrobacija. Hergešić u toj knjizi nije težio nekim novim teorijskim osmišljavanjima, što bi bilo i ne-realno očekivati. Inteligentno je interpretirao tadašnje komparatističke tendencije s provedbenim postupcima. Visoku razinu stručnosti i meritornosti monografije za ondašnje predodžbe ističu osobito inozemni njezini recenzenti, primjerice, tadašnje prvo ime talijanske slavistike, Arturo Cronia (*L'Europa orientale*, Roma, 1933), pa najčuveniji slavist u Francuskoj, André Vaillant (*Revue des Études slaves*, Paris, 1933)⁸ Njegovu knjigu spominje i recentni pariški udžbenik *Qu'est-ce que la littérature comparée?*⁹

⁸ Malo je poznato da su Hergešićeve prijeratne knjige (*Francuska lirika od godine 1800. do danas*, Zagreb, 1931; *Strani i domaći*, Zagreb, 1935; *Hrvatske novine i časopisi do 1848.*, Zagreb, 1936.) doživjele u inozemnim periodicima vrlo pozitivne i brojne osvrte. Vidjeti ediciju citiranu u bilješci 1.

⁹ P. Brunel, Cl. Pichois, A. M. Rousseau, *Qu'est-ce que la littérature comparée*, Armand Collin, Paris, 1983, p. 160. To je zapravo dopunjeno izdanje priručnika,

Originalnost u Hergešićevom djelu očituje se u nečemu drugom: u primjeni komparatističkih metoda na hrvatsku književnost, gdje se očitovale auktorova pobudnost i analitička sposobnost. Usporedno s velikim imenima svjetske literature, kao komparatističkim agensima, susrećemo niz naših imena, sudionika istovrsnih poetičkih procesa, poput Š. Menčetića, Dž. Držića, Vraza, Botića, Markovića, Miletića, Nazora, Gjalskog, B. Livadića, M. Jelušića, itd.

Hrvatska se književna tradicija na taj način uključuje u europsku vizuru, koja se potvrđuje i u povijesnoj i u suvremenoj perspektivi. Tu Hergešićevu inicijaciju držim kreativnom u pogledu njegove znanstvene operativnosti i nadasve djelatnom u pogledu općeg pristupa povijesnom položaju hrvatske književnosti. Citirat ćemo ga: »Hrvatska je književnost izvanredno prikladna za poredbena istraživanja. Bez poredbene kritike ne možemo ocijeniti njeno pravo značenje, niti upoznati njenu istinsku vrijednost. Na međašima Istoka i Zapada, gdje se križaju najrazličitije kulturne struje i utjecaji, šarenilom tipova i bogatstvom varijanata hrvatska književnost pruža komparativistu bezbrojne zanimljive probleme, od kojih su neki izvanredno aktuelni« (str. 38). Sudeći po *Poredbenoj ili komparativnoj književnosti* i *Uvodu u predavanja iz poredbene književnosti* Hergešić je bio potpuno razradio plan i program sveučilišnog studija. Činilo se da će to i ostvariti, jer je 1936. imenovan naslovnim docentom komparativne književnosti, na Filozofskom fakultetu »ali nije

Cl. Pichois i A. M. Rousseau *La littérature comparée* (Paris, 1967), koji je prevela Jerka Belan (*Komparativna književnost*, Zagreb, 1973), gdje je u bibliografiji *Pomoćna sredstva-priručnici* također navedena Hergešićeva *Poredbena ili komparativna književnost* (Zagreb, 1932, I. izd., str. 187).

mogao nastupiti na dužnost«. ¹⁰ Oglašeno je, štoviše, i nastupno predavanje 7. studenoga 1936, »ali je«, kako hladno napominje predavač, »neposredno nakon početka, prekinuto zbog demonstracije nekolicine anonimnih omladinaca«, ali se on nije dao pokolebati, pa je pripremljeni tekst objavio u zasebnoj knjižici. ¹¹ Knjižica se sastoji od prikaza geneze komparatistike i takvih istraživanja u Hrvatskoj s Nacrtom predavanja što bi se granala na tri područja: teorija i metodologija, opća povijest književnosti i poredbena povijest književnosti. Shema pokazuje da bi to bio jednopredmetan studij od osam semestara. Osim nabrojenih područja slušala bi se, po semestrima, primjere, predavanja o književnim posrednicima (prijevodima), o stranim pobudama u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća, o romantizmu i francusko-hrvatskim književnim dodirima. Mora se ustanoviti da je raspored i sadržaj i po sadašnjim mjerilima moderan, što podkrepljuje i kolegij o prijevodima, anticipacija suvremenog traduktološkog trenda. Kako se vidi, naglasak bi bio na primjeni komparatističke metode na hrvatsku književnost, a to je, kako je isticano, bila sila pokretnica Hergešićeve komparatističke zauzetosti. Nakon deset godina od tog pokušaja studij je napokon uspostavljen, ali *de facto* on je imenovanjem nastavnika i objavom predavanja ušao u povijest Zagrebačkog sveučilišta 1936, dakle prije sedamdesetak godina, što također valja zabilježiti. Tek 1956. ostvarilo

¹⁰ Vidi Nikica Batušić, *Ivo Hergešić*, PSHK 122, Zagreb, 1983, str. 33.

¹¹ *Uvod u predavanja iz poredbene književnosti*, Zagreb, 1937, usp. str. 15. »Anonimni omladinci«, kako piše J. Horvath, (o.c., bilješka 7, str. 331), »bili su podgovoreni na sprečavanje predavanja od krugova, koji su se okupljali oko konzervativnog časopisa *Hrvatska strana*, u ime tobožnje nacionalne osviještenosti, a Hergešiću nitko nije htio tiskati odgovor na takve napadaje. Usput budi rečeno Ivo je Hergešić učinio na afirmaciji nacionalne književnosti i kulture općenito nemjerljivo više od tih krugova«.

se ono za što se Ivo Hergešić pripravljaio četrdesetak godina: komparatistika je primljena u obitelj Sveučilišta otvorenjem Odsjeka za komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu koji je Odsjek prof. Hergešić vodio petnaestak godina u svojstvu pročelnika. Nacrt se predavanja iz 1936. nije izvanjski bitno promijenio: četiri katedre (pridodana je teatrologija i filmologija, jer se prof. Hergešić stručno bavio i kazalištem i filmom), koje djeluju i danas.

Premda kadšto nepravedno osporavan, premda pobornik tradicionalne komparatistike »à la française«, on je hrvatskoj komparatistici dao najjači djelatni pečat i *movens* s višestrukim zaslugama na području svih četiriju katedara (osobito glede svjetske književnosti), otvoren i prema modernim spoznajama grane i struke, te modernom organiziranju nastave. Na čelu je Odsjeka djelovao sve do odlaska u mirovinu 1971. Zanimanje studenata, pozornost javnosti, priljev istaknutih stručnjaka opravdali su uloženu energiju i iskupili njegove nade. Makar se Odsjek kao nastavna i znanstvena jezgra razvijao, razumljivo, prema novim književno-znanstvenim spoznajama, metodama i kritičkim premisama još se i danas u ustroju i temeljnoj katedarskoj orijentaciji pridržava načela utemeljitelja. Kako god da se on bude dalje razvijao, mislim da će mu uvijek ostati kao vrijednost Hergešićev pečat i da ugled, koji danas neprijeporno uživa, duguje i njegovu velikom početnom ulogu.

Podsjetio bih na jednu lozinku Etiemblea, koja glasi: »La littérature comparée, c'est l'humanisme«. ¹² Ona aktualizira plemenitu Goetheovu želju o književnosti kao općem svjetskom dobru izvan svih nametnutih zaprekâ, a to je

¹² Usp. Etiemble, *Comparaison n'est pas raison*, Paris, 1963, nrf, p. 220.

bila, čini mi se, postojana inspiracija prof. Hergešića. »Poredbena književnost«, veli on »zahtijeva razmjerno veliku spremu: opću književnu naobrazbu, poznavanje stranih jezika, stanovitu rutinu i siguran sud (...) A glavni preduvjet jest široki kulturni horizont i pogled, koji ne zastaje na političkim granicama.«¹³ Svi su se ti preduvjeti stekli kod njega, a osobito je u našoj sredini dolazio do izražaja njegov europski duh i manira, kozmopolitska crta, koju je želio promicati u svojim predavanjima i spisima, ne odričući se nikada vlastite nacionalne i kulturne posebnosti: »Hrvati su se odbili od Nijemaca, kad su im ovi htjeli nametnuti *jedinospasavajuću* germansku kulturu, a odbit će se i od svakoga, koji kod njih traži kulturni monopol. Najveći ideal malih naroda jest nastojanje, da se okoristi *raznolikim* kulturnim vrednotama, da kombiniraju i stvaralački upotrijebe te vrednote, koje izviru iz narodnih osobina pojedinih velikih naroda (...) U tom i samo u tom slučaju bit će strani kulturni faktori za nas plodonosne pobude. A o takvim pojavama obavještava nas poredbena književnost, koja uči: kako u dodiru sa stranim čovjek lakše i potpunije može izraziti – *svoje*«. ¹⁴

Vraćaju se fami o Hergešićevu žurnalističkom auktorskom statusu, ona je i činjenično manjkava, jer je već kao student, pokraj stalnih članaka u *Obzoru*, objavljivao u uglednom književnom časopisu *Savremenik* veće priloge, istim tempom dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća u *Književniku* te, kad se angažirao u Matici hrvatskoj, u *Hrvatskoj reviji*, *Hrvatskom kolu* (»književno-naučnom zborniku«) kao i *Nastavnom vjesniku*, *Annales de l'Institut Français de Zagreb*, itd.

¹³ *Poredbena ili komparativna književnost* o.c., str. 37.

¹⁴ O.c., str. 90-91.

Profil navedenih periodika nije se oslanjao na publicističke i novinarske tekstove, suradnici su bili podvrgnuti strožim mjerilima, koje je Hergešić zadovoljio i prije akademske titule stručnjaka za književnost.

Druga pak olaka prosudba o njegovoj površnosti u korelaciji je s prvom famom, tj. kako je površnost skopčana s novinarskim objavcima, što je također netočna pretpostavka. Već prva njegova knjiga antologija, *Francuska lirika od 1800. do danas*, nagnala je Raymonda Schwaba na komplimente o temeljito i savjesno odrađenom poslu. Francuski kritik hvali napose njegovu bibliografiju, a danas s razdaljine od sedamdesetak godina mogu mu se uputiti i priznanja za sustavan i dalekovidan, što se tiče uvršćenja tadašnjih pjesničkih nada s početka 20. stoljeća, izbor.¹⁵

Upravo iste godine, kad je imenovan naslovnim docentom komparatistike na Sveučilištu, pojavila se u Maloj knjižici Matice hrvatske njegova monografija *Hrvatske novine i časopisi do 1848.* (Zagreb, 1936), prvi sintetički prikaz našega periodičkog tiska do naznačene godine, gdje je obradio 50 listova na pet jezika (hrvatskom, talijanskom, njemačkom, francuskom i latinskom), prikaz još i danas uporabiv i poučan. Iz teksta se vidi da se auktor nasjedio u Sveučilišnoj knjižnici, a iz napomene na kraju, da je konzultirao najmeritornije znalce (F. Fanceva, F. Šišića, M. Tentora, J. Barlea, M. Breyera) početaka novinstva u Hrvatskoj. Vidi se također da Hergešić nije zazirao ni od arhivskih istraživanja neobjavljene rukopisne ostavštine. Knjiga se unatoč akribiji (preko 110

¹⁵ Usp. M. Tomasović, *Dvije beletrističke edicije na francuskom jeziku u Zagrebu tridesetih godina*, zbornik *Komparativna povijest hrvatske književnosti*, VII, Split, 2005. (u tisku).

bilježaka) i difuzivnosti građe čita kao tečno pregledno štivo s puno do tada nepoznatih podataka i privlačnih epizoda iz hrvatske kulturne povijesti. Za primjer serioznosti neka posluži i njegova trodijelna monografija *Shakespeare, Molière, Goethe* (Zagreb, 1957, 1978) sa shakepeareološkim, molièerološkim i goetheloškim obilježjima i prilogima o hrvatskoj recepciji triju svjetskih književnih klasika. Malo se u stručnoj literaturi navodi da je Hergešić prikazao i recepciju Dantea (u pogovoru Nazorovu prijevodu *Pakla*, Zagreb, 1943) u razmjerno opširnoj i instruiranoj raspravi.

Ne bi se smjela omalovažavati ni njegova sinteza *Hrvatska moderna* u *Panorami hrvatske književnosti XX stoljeća* (Zagreb, 1965) zbog iscrpnosti, dobrih zapažanja i vrsne upućenosti u literarno ozračje u Hrvatskoj početkom stoljeća, o kojem je mogao i osobno svjedočiti zbog poznanstva s mnogim piscima, koji su stasali u tom razdoblju.

Čitamo li danas *portrete* europskih i američkih prozaika, pjesnika, dramatikâ, a to je nekako bila njegova »uža specijalnost«, oni nam se čine, unatoč potrošenosti tog žanra, cjelovitim, proučenim, nekom vrstom minimonografija o znamenitim tvorcima literarne povijesti, a u njima ćemo naći također popratnih biografskih i inih natuknica, što ih drugdje više ne susrećemo. No, ostavljajući sa strane takve popratnice, iznenađujućim je što Hergešić donosi prosudbe o njihovoj književnoj vrijednosti i estetskom liku, još i danas valjane, vrijeme ih nije opovrgnulo. To pak znači da *portreti*, koje redovito prati i »sudbina u Hrvata«, nisu anakroni već poticajni književnopovijesni tekstovi o klasicima svjetske literature, za čije je promicanje Hergešić u nas ponajviše učinio, stvarajući na razne načine atmosferu za njihovu recepciju. Pojedini su pak i vrsni uzorci žanra, prave studije o liku i djelu, osobito

pak oni gdje je pisac bio »chez-soi« (doma), tj. iz francuske, pa njemačke književnosti. Među povlaštenim njegovim područjima bio je na stanovit način europski romantizam, o čemu je napisao posebno otisnut rad, koji je A. Cronia ocijenio »izvrsnim esejem« o predmetu (*L'Europa orientale*, Roma, 1933).

O živosti i opstojnosti Hergešićevih »književnih portreta« rječito govore probrani tekstovi u ovoj ediciji, pokazujući raspon njegovih interesa, od pikarskih romanâ, do romana tzv. tijeka svijesti i pokrivenost svih »velikih« epoha i nacionalnih literatura. Svjedoče i o osobitostima u tvorbi tekstova u kojima se umješno gradi slika o pojedinom piscu, kojoj ne manjka cjelovitosti i podkrepljenosti unatoč mjestimičnim izletima u heterobiografizam i anegdotalnost. Takve primjese, za neke Hergešićeve kritičare sporne, ipak odveć ne strše u cjelini tekstovnog diskursa, jer su u funkciji priče o glasovitim auktorima čija je ljudska sudbina, kao što je nepobitna istina, oduvijek utjecala na umjetničko ostvarenje. One pokraj toga služe za svojevrsnu animaciju čitatelja u pravcu upoznavanja njihovih književnih djela zbog kojih su i postali čuveni, te u krajnjem, dakle, ishodu potiču njihovu neposredniju recepciju, što je i temeljna svrha *portreta*.

Recepciju pak svjetskih klasika u Hrvatskoj, Hergešić je držao svojim poslanjem, pa joj se jednako angažirao i djelatno pridonosio književnim prijevodima, prvotnim posredničkim, mezološkim, kako bi on rekao, čimbenikom.

Njegov je prevoditeljski opus, podsjetiti je još jednom, znatan i s više jezika, dok je u sklopu nove grane komparatističke znanosti, što ju je propagirao, i sam dao obol traduktologiji, teoriji prevođenja. Ne samo da je zalazio u traduktološke opservacije, kad je prikazivao »sudbinu« pojedinih velikih klasika, u Hrvata, (Mistral, Goethe,

Dante, primjerice) već je i svoja predavanja (*Problèmes de traduction*) u Francuskom institutu u Zagrebu uobličio u traduktološki spis, *O prijevodima i prevodenju*, objavljen u *Hrvatskom kolu* 1935, i kao separat. Taj spis valja uvrstiti među početna djela naše traduktologije. Hergešićev prevoditeljski rad, praktični i teorijski, također nije propitan u našoj stručnoj literaturi, iako on spada među najplodnije hrvatske književne prijevodne poslenike s promišljenim selektivnim mjerilima, kojima je popunjavao nemale kulturne praznine. Odlučivao se za provjerene i zanimljive tekstove, laćao se nerijetko posla, koji nitko drugi nije htio ili mogao obaviti. Zadužio nas je tako nizom djela, što ih je prvi i posljednji preveo, što će zadugo ostati trajno književno štivo.

Niz paradigmatičkih ostvarenja iz raznih epoha europske literature, prije svega iz romantizma, učinio je dostupnim i instruktivno prezentirao čitateljima i gledateljima. Prevodio je prozu i drame, ne osjećajući se pozvanim ni osposobljenim za prepjeve. No, i u tim žanrovima došla je na vidjelo njegova suzdržana literarnost, koja se nije izrazila u beletristici klasičnog tipa. Ona se čak zapažala i u usmenom izlaganju pod krinkom salonske rječitosti i pripovjedne strukture predavanja. Njegovao je leksičku i stilsku individualnost, koja se prenijela i u prijevode, uspješno prilagođavala izvorniku. Transponirao je i najpoznatije klasike, Goethea i Cervantesa, primjerice. Prijevod *Patnje mladog Werthera* Zdenko Škreb, mjerodavan germanist, ocijenio je vrhunskim, čime se prof. Hergešić iskreno ponosio. Prema izvorniku, a i prema svojoj verziji Goetheova epistolarnog romana, bio je donekle sentimentalniji, dok je na komplimente, sjećam se dobro, znakovito odgovarao: »Pa to mi je struka!«. Usporedio sam za ovu zgodu i Hergešićev prijevod Cervantesove novele *Razgovor pasa* s originalom, koji je isto tako prevoditeljski

izazov. Verzija je vjerna, uz poneku kapricioznost i netočnost, u mnogim pojedinostima domišljata, na trenutke kongenijalna. Interpretativna kakvoća i u ovoj vrijednoj dionici njegova svekolika opusa svjedoči o živosti duha i razvedenosti talenta.

Privodeći kraju ovaj *portret* njegove komparatističke vokacije, zabilježiti je da je jednakim marom pratio i recepciju hrvatske književnosti u Europi, tj. njezinu internacionalnu emisiju. U *Obzoru*, *Jutarnjem listu* i časopisima redovito je izvješćivao o prijevodima djela u inozemstvu savjesno pratio i radove, putopise, reportaže, gdje je bila riječ o našim piscima, baštini, tradiciji i općenito o Hrvatskoj.

Suradivao je, što je napose važno, priložima o hrvatskoj književnoj i kazališnoj kulturi u najuglednijem komparatističkom znanstvenom glasilu, *Revue de Littérature comparée*, koje je s P. Hazardom pokrenuo u Parizu 1921. Fernand Baldensperger, Hergešićev, recimo tako, mentor za poredbenu književnost.

Visoke zahtjeve, što ih je pred buduće hrvatske komparatiste postavio u *Poredbenoj ili komparativnoj književnosti*, što se tiče njihove sprema (str. 37), u neku ruku nametnuo je i sebi.

Uz vrsnu književnu i kazališnu naobrazbu, dobro poznavanje filma u međuratnom razdoblju, iznadprosječno je bio upućen i u likovnu i glazbenu umjetnost. Jednom riječju, stekao je i vlastitom zauzetošću iznimne predispozicije za profesora jedne struke, koja ne podrazumijeva samo književnosni nego i kulturološki istančan profil. Zanimanje za film, radio, televiziju, općenito za nove medijske forme, što su se nametale tečajem 20. stoljeća, dokaz je da se otvarao prema svemu što je donosilo moder-

no doba. Zato se valja skeptično odnositi i prema još jednoj pridanoj mu naljepnici da je njegov odnos prema književnosti ostao konzervativnim, zastarjelim. Bilo bi iluzorno i nelogično očekivati da se odreče bitnog smjera struke, za koju se, kako smo vidjeli, zbilja uporno i radno pripremljao nekoliko desetljeća svojeg vijeka, išao na »specijalizaciju« na parišku Sorbonnu, svjetsko središte tadašnje komparatistike, potrudio se da napiše priručnik i program studija na sveučilištu. Baldenspergerovsku komponentu i interpretaciju književnopovijesne građe nije odbacio, tek ju je prilagodio našim datostima. Uostalom, ni njegov se francuski uzor nije u tom pogledu korigirao (umro je 1958), a i nasljednici na slavnoj katedri sve do danas, barem na Sorbonne (IV.), nastavljaju velikim dijelom istu komparatističku školu. Treba razlučiti da se kritički izjasnio protiv mehaničkoga komparatističkog pristupa, gdje je ustanovljavanje podudarnosti među piscima i djelima, samo sebi svrhom, već u *Poredbenoj ili komparativnoj književnosti*, odbacujući tematologiju.

Profesor Hergešić bio je liberalnog duha i svjetonazora, to je njegova utvrdiva intelektualna značajka, te nije sprječavao, i kad je još bio pročelnikom zagrebačke komparatistike, njezinu stanovitu inklinaciju prema američkim modelima. Što se pak tiče recepcijskog čimbenika, toliko prisutna u njegovim tekstovima, istaknuti je da je bio i te kako moderan, jer je i suvremena znanost o književnosti jasno verificirala takvu orijentaciju, zvanu recepcijologija.

Kako u tom segmentu, tako i inače, nije iskazivao sukobivost nego neku vrstu gospodске tolerancije, bila ona objektivno ili subjektivno uvjetovana. Imao je, nema zbroja, distanciju prema novim kritičkim i teorijskim tendencijama i metodama, ali se o njima valjano informirao te

javno izjašnjavao bez uskogrudnosti. Dapače, uvažavao ih je, iako ih nije prihvaćao.

Zaključno govoreći, Hergešićevi glavni radovi, promatrani tridesetak godina nakon njegove smrti s današnjega šireg recepcijskog stajališta mogli bi se odrediti kao auktorska inačica francuskoga odnjegovanog književnopovijesnog esejizma s vidljivim crtama posebitosti. Usklađen su spoj zdravog pozitivizma, biografizma, feljtonizma, pomalo croceanskog estetizma, ali gdje je bilo nužno Hergešić je zalazio i u filološke, metričke, svjetonazorske, sociološke natuknice, držeći žurnalističkom žicom čitateljevu pozornost nizom spretnih umetaka i digresija u svrhu komunikativnosti teksta. Obično pouzdan u faktografiji, nije često griješio ni u estetskim prosudbama, kritičkim ocjenama, zahvaljujući dobrom ukusu, koji pazi i na stilске i jezične zakonitosti.

Kakav je bio kao pisac, tako se očitovao i kao usmeni predavač, kadšto pomalo hirovit, ali zanimljiv, duhovit i na stanovit način intrigantan za slušatelja. Znao je izreći i pokoju peckavu primjedbu, pribjegavajući generacijskoj nešto uzdignutoj ironiji, mješavini obzoraške podsmješljivosti i galske unaprijedne skepse. Studenti su ga upravo takvog simpatizirali i hrlili na njegova predavanja. Širok i nekonvencionalan u izboru vlastitih književnih interesa, uvažavao je i one svojih studenata i suradnika.

U predavanjima je zahvaćao i neke pisce, neobrađene u objavljenim radovima. Osobito su stimulativno djelovali njegovi ekskursi u iberijske literature (španjolsku, katalonsku, portugalsku) te provansalsku, o kojima su slušatelji prije malo ili ništa čuli, ne samo zbog subjektivnih razloga, nego i zbog činjenice što su u Hrvatskoj neke od njih bile potpuno nepoznate, gotovo egzotične. Uspijevao je, primjerice, približiti atmosferu španjolskoga kazali-

šnog procvata u »zlatnim stoljećima«, apostrofirajući redovito manje čuvenoga dramatičara Tirsa de Molina, auktora *Seviljskog zavodnika*, koje je djelo prava riznica za komparatiste. Da je bio u toku suvremenih književnih zbivanja, rječito je potvrda njegovo često evociranje Fernanda Pessoe, koji je kao veliki portugalski i europski pjesnik »otkriven« tek pedesetih godina prošlog stoljeća, i to od francuskih kritičara i prevoditelja. Ta pojedinost svjedoči također da nije gubio dodir s novim spoznajama s europske književne pozornice.

Dostatno je, držim, razloga i opravdanja da se opus Ive Hergešića ne mimoilazi već i vrednuje, a to je najsvrsishodnije i najprimjerenije za bilo kojeg pisca, ponovnim objavljivanjem izabranih tekstova na uporabu čitateljima i izostalu raščlambu stručnjacima.

Mirko Tomasović